

RESSENYES

Cercles. Revista d'Història Cultural 18/2015: 181-185

ISSN: 1139-0158

EL NACIONALISME CATALÀ O NAVEGAR CONTRA CORRENT

Fèlix Villagrasa
GEHCI-UB

Jordi CASASSAS YMBERT, *La nació dels catalans. El difícil procés històric de la nacionalització de Catalunya*, Catarroja, Afers, 2014.

La política és l'expressió col·lectiva dels ordres (i ordes) socials humans, que provenen d'una munió d'energies i influències internes i externes, com a grups més o menys homogenis, i de la figuració psicològica dels seus individus en funció de la formació, de l'experiència i de la capacitat ideologicotecnològica per crear comunitat. El moment actual de la humanitat, que evoluciona i involuciona espasmòdicament, es mou entre l'associacionisme de clans i tribal, propi de les organitzacions paleohistòriques, i la il·lusió d'una cultura global propiciada per les grans nacions estat que dominen la major part de recursos materials i de creació d'imaginari col·lectiu. Una globalització discutida, però sense aturador, que oscil·la entre el monoelitisme i la coherència del trencadís. L'arquetip que es dibuixa a les nostres diverses pantalles és de motlle anglosaxó, blanc, viatjat, cosmopolita, amb una cultura viquipèdica sobre qualsevol cosa, informatitzat, ben informat de l'abstracte i molt poc del concret.

Un món forjat a sang i foc des dels inicis del segle XIX, quan Europa es va reinventar diverses vegades per tal de posar-se en mans de nous senyors que canviaren els camps de batalla per les plantes de producció industrial i els vaixells de guerra per flotes mercants amb què escorcollar fins al darrer

racó d'un planeta que deixava de ser verge per sempre més. És el temps del redreçament català després de la gran escaguitxada del XVIII i de la providencial guerra napoleònica, que afirmà lleialtats molt dubtoses abans de la invasió francesa. Com passaria durant el segle següent, la guerra fou un factor de cohesió potent contra l'enemic comú, ni que fos intern, en tots dos bàndols. Però si la hipotètica nació espanyola patia d'hipovitaminosi i descolonització aguda, el cas català, malgrat els fonaments culturals comuns al Principat, i encara més a la resta de terres de cultura i parla catalana, manifestava un raquitisme congènit que potser provenia de l'esporga genealògica de 1714 i de la pèrdua de la capitalitat del casal barceloní tres segles abans.

El doctor Jordi Casassas Ymbert (Barcelona, 1948) ha dedicat aquest treball, *La nació dels catalans*, a la revisió i l'anàlisi sintètica del «difícil procés històric de la nacionalització de Catalunya» (subtítol) per explicar, de forma rigorosa, oportuna i precisa, però divulgativa, les vies de penetració del pensament occidental contemporani vers aquest cantó del ponent mediterrani, i també posar en valor el paper dels intel·lectuals professionals com a personatges cabdals en l'evolució de les idees, els gustos i la renovació cultural general. Autèntics inspiradors i artífexs de les estructures nacionals d'un país on la construcció dels instruments polítics, de coneixement i de gestió ha estat sistemàticament dificultada o destruïda per un poder central pensat per substituir i dominar qualsevol manifestació nacional local. Casassas para atenció molt sovint en els ritmes de modernització, arítmics entre el sud europeu clàssic i un nord innovador i expansiu. Alhora, analitza les causes de la diacronia catalanohispànica.

En el llibre —que forma amb *El temps de la nació. Estudis sobre el problema polític de les identitats* (2005) i *La fàbrica de les idees. Política i cultura a la Catalunya del segle XX* (2009) una trilogia dedicada al nacionalisme des de la talaia catalana— l'autor fa una anàlisi fonda, des del punt de vista històric, de com les idees es vertebren políticament i com es configuren les identitats col·lectives en el procés nacional que segueix Catalunya des del segle XIX. Analitza conceptes com el de «nacionalització de les masses», en contraposició amb el cosmopolitisme postmodern, en el procés de creació de sentiments i comportaments comuns que facilitin la creació d'estructures polítiques i econòmiques nacionals, tan difícils d'aconseguir en nacions que, com la catalana, o bé no han disposat

d'instruments polítics propis o en tenen amb poca capacitat d'incidència social real. Dins el marc teòric es refereix als principals pensadors del nacionalisme, com Ernest Gellner i George Mosse, observadors experimentals dels processos col·lectius que coneixem com a «nacionalismes» en la dinàmica política contemporània, i es refereix també al teòric marxista antinacionalista Eric Hobsbawm, promotor d'un internacionalisme robotitzat, uniforme, molt lluny del que s'entén com a humanitat lliure i original, que aporti solucions i bellesa des de la diferència i el contrast darwiniana.

En el procés històric catalanista, Casassas destaca, entre altres, la labor del periodista i escriptor Joan Mañé i Flaquer i dels presidents de la Mancomunitat Enric Prat de la Riba i Josep Puig i Cadafalch. La darrera part del llibre aborda els moviments socials, polítics i culturals que han propiciat, en els darrers temps, el moment actual del nacionalisme català, d'una importància inèdita fins ara, producte de la densitat històrica que el sustenta, amb incògnites i no poques mancances. Un desvetllament nacional producte de les llibertats que el marc polític espanyol de 1978 va atorgar a Catalunya, però que, tal com passà en temps de la Segona República espanyola, ha estat un camí ple d'entrebancs a causa de la duplicitat de competències i de la voluntat interpretativa dels membres del Tribunal Constitucional espanyol. La llibertat de premsa i d'edició i la influència en tots els nivells d'educació han servit per a compensar les onades migratòries experimentades per un país en creixement continu d'ençà del final de la darrera guerra; un creixement que ha condicionat molt la divulgació cultural i científica en la llengua pròpia, tot afaiçonant un dels països més plurals de l'entorn europeu, sovint en profit de les identitats importades, més que no pas de la receptora, fins a arribar a crear una consciència negativa davant les reivindicacions de llibertat política i cultural dels autòctons.

És evident que el moment polític del país (2015) demana obres com aquesta, en què els especialistes hi poden trobar un bon resum raonat, argumentat i objectiu sobre els fets i els personatges clau que han anat formant la història del catalanisme, moviment sempre contra corrent, però aeròbic com pocs en l'entorn europeu dels poderosos estats nació que, sovint, són estats naciófags. Un bon recordatori sobre un subjecte negat i/o ignorat per part d'aquells que tindrien a la seva mà corregir aquesta anormalitat viabilitzant la seva solució civilitzada, un cop és vist que per la violència no

ho han aconseguit durant les dictadures del segle XX. Un país per a qui la llibertat i la democràcia és un aliment enfortidor, malgrat que una bona part dels seus ciutadans segueixi dominada per la inòpia televident, induïda pels seus antics *señoritos*.

La llarga trajectòria del professor Casassas, iniciada en l'estudi del pensament polític i cultural autòcton, ha desenvolupat una línia original dins la historiografia de la Catalunya contemporània, que sustenta i amplia els treballs precedents iniciats durant la Renaixença i expandits al llarg del segle XX per autors cabdals com Ferran Soldevila, Antoni Rovira i Virgili i Jaume Vicens Vives. La seva visió articulada i complexa dels fets històrics, de les dinàmiques socials i de la complexitat dels fenòmens culturals, sovint l'han fet discrepar de les interpretacions ideologitzades i automàtiques dels patrons interpretatius imperants en el darrer terç del segle XX, quan el fenomen nacionalista es donava per superat definitivament. La lògica dels fets, però, ha fet que molts historiadors reticents hagin hagut d'adaptar els seus postulats geopolítics, heretats de la guerra freda, a les noves realitats emancipatòries, dins mateix d'Europa, com si els segles XIX i XX es resistissin a ser enterrats definitivament mentre quedin nacions sense una supervivència resolta. No afrontar aquesta realitat significa ignorar les lleis de la història, o, simplement, actuar en funció de les raons dels estats proveïdors. Així com interpretar sistemàticament la dinàmica històrica en funció del maniqueisme classista i d'una cliometria reduccionista distorsiona sovint la visió de conjunt en diferents societats que poden seguir pulsions i trajectòries diverses davant d'estímuls similars i que, per a entendre-les, s'han de considerar molts més aspectes que els purament econòmics: la nòmina o el bressol no sempre determinen la ideologia escollida. Josep Termes ja va estudiar la significació de l'associacionisme obrer en el naixement d'un catalanisme popular, en paral·lel (i sovint en sintonia) amb la Renaixença jocfloralasca d'intel·lectuals i polítics benestants. La Mancomunitat de Prat de la Riba fou un exemple d'aquesta cooperació transversal. A poc a poc, i seguint el rumb inesperat (per a molts) del país en els darrers temps, més pensadors es van incorporant a l'estudi d'un fenomen que fa pocs lustres es deixava en mans d'antropòlegs i estudiosos de les cultures primitives: les relacions entre identitats culturals i articulació política. Una lliçó pendent que demana atenció, per si fos possible trobar solucions duradores.

A més de la dedicació a la recerca i a la divulgació, Jordi Casassas fa més de tres dècades que es dedica a la docència universitària, cita quotidiana que li propicia un gran intercanvi d'informació sobre la realitat del país. Aquest contacte directe amb els estrats socials més inquietos és un gran estímul a l'hora de tornar a revisar, amb aquest llibre breu, la història política i cultural d'un moviment nacionalista bastit en temps dels nostres besavis per evitar la desaparició de la nació com a subjecte polític i social concret dins del seu entorn geogràfic. Una nació, Catalunya, que es pot veure com un atleta fort que, perduda la capacitat de decisió, hagués naufragat en el mar dels antics imperis reconvertits en nació per obra i gràcia de l'aculturació i de l'assimilació dels elements heterogenis dins de grans projectes polinacionals fallits per falta d'intel·ligència política i de generositat i per excés de violència.

Perquè, tots ho sabem: som allò que mengem, però pensem allò que escoltem i llegim. I menjar i pensar és el que ens fa l'efecte d'existir.